

"מוחקי הזהות היהודית"? מבט על התודעה היהודית בארצות הברית לאור חקר האמנות היהודית

דוד שפרבר

אוניברסיטת ייל, ניו הייבן, ומכון שלום הרטמן, ירושלים

אדוארד רוטסטיין, מבקר האמנות של ה"וול סטריט ז'ורנל", כתב בשנת 2016 ביקורת נוקבת על המוזיאונים היהודיים בארצות הברית, באירופה ובישראל וטען שהם מוחקים את התרבות והזהות היהודית.¹ במאמר זה אבקש להראות שאף על פי שרוטסטיין רואה בשיח האוניברסלי שמקדמים מוזיאונים יהודיים אקט של מחיקת זהות, עיון בנושא לאור המחקר של האמנות היהודית האמריקנית מצביע על אפשרות אחרת - לראות בשיח שמקדמים המוזיאונים היהודיים בארצות הברית דווקא ביטוי לתודעה יהודית ול"עשיית זהות", ולא לדחייתן.

ברוח השיח של פוליטיקת הזהויות טוען רוטסטיין שמוזיאוני תרבות בארצות הברית, כמו מוזיאון הסינים-האמריקנים בניו יורק או מוזיאונים אינדיאניים-אמריקניים, מדגישים זהויות פרטיקולריות כאנטי-תזה וכאקט של התנגדות לתרבות ההגמונית. לעומת זאת, לדבריו, מוזיאונים יהודיים מוחקים את הפרטיקולרי לטובת הקוסמופוליטי. רוטסטיין מסביר כי שלא כמו המוזיאונים המסורתיים, ששאפו להגשים את אידיאל הנאורות, דהיינו

¹ Edward Rothstein, "The Problem with Jewish Museums," *Mosaic: Advancing Jewish Thought*, Feb. 1, 2016 (online). המאמר תורגם לעברית: אדוארד רוטסטיין, "מוחקי הזהות היהודית", בתרגום צור ארליך, **מידה: כתבות, תחקירים, ניתוח**, 12.2.2016 (מקוון). מכאן ואילך ציטוטים מן המאמר או פרפרזות על דברים הנאמרים בו לא ילוו בהפניה ביבליוגרפית.

מציגה את התפיסה ה"יהודי-נוצרית" כאקט של ניכוס קולוניאליסטי, וטוענת שלאמיתו של דבר ליהדות התפוצות היו מאפיינים לא מערביים מובהקים.³ ההימנעות של מוזיאונים יהודיים בארצות הברית מעיסוק ישיר ביהדות נתפסת בשיח הפוסטקולוניאלי כפעולה של מחיקת זהות בעקבות הפנמת השיח הגזעני והאנטישמי. תוצאותיה של מחיקה זו הן התבוללות והיטמעות, המאפיינות יהודים רבים בארצות הברית במשך דורות.

אף על פי שמוזיאונים יהודיים אינם עוסקים רק בהצגת אמנות, אפשר להרחיב ולבסס את טענתו של רוטסטיין לאור חקר האמנות והתקבלותה, ובפרט לאור חקר ההתקבלות של האמנות היהודית בארצות הברית. זו נקודת מבט מועילה כיוון שעל פי רוב האמנות הקנונית משקפת את התרבות ההגמונית שבמסגרתה היא נוצרת. סמנתה בסקינד ניתחה את ההתקבלות של אמנים אמריקנים חשובים ממוצא יהודי, בהם ג'ורג' סגל (1914-2000), אודרי פלאק (נולדה ב-1931), לארי ריברס (1923-2002) ורונלד ברוקס קיטאי (Kitaj); (1932-2007). בסקינד מצאה שיצירות של אמנים אלו שלא עסקו באופן מובהק בנושאים הקשורים לעולם התוכן היהודי נכנסו לקנון האמנות האמריקני, אולם יצירות שעסקו בזהותם ובתודעתם היהודית לא זכו לכך.⁴ רחל גרפילד מציינת שגם באירופה, אמנים ממוצא יהודי חוששים שהם יודרו משדה האמנות אם יעסקו בעולמם היהודי הפרטיקולרי.⁵

אשר לשדה האמנות הכללי, סאלי פרומי הראתה שעד לשנות התשעים של המאה העשרים תזת החילון המודרנית הייתה דומיננטית בעולם האמנות האמריקני, ולכן אמנות העוסקת בתכנים דתיים הודרה מן הקנון.⁶ למעשה, חוקרים רבים הראו כי גם היום, בשיח האמנות האמריקני מקובל בדרך כלל להפריד בין אמנות לדת. אמנות העוסקת באופן מובהק בתכנים דתיים, וקשה למשמעה בהקשרים חילוניים, מודרת מהשיח המרכזי של עולם האמנות.⁷ אכן, רוטסטיין מצביע על כניעה של המוזיאונים היהודיים לשיח ההגמוני

את איחוד השונים, מוזיאוני זהות היום גורסים כי דברים רבים מדי צומצמו או נמחקו בעבר, ולכן נחוץ להבליט את ההבדלים ולהדגיש את הייחוד. ואולם, הוא טוען, הדבר נכון לכל מוזיאוני הזהות היום מלבד המוזיאונים היהודיים: "ההיסטוריה היהודית המודרנית נחזית פה [במוזיאונים היהודיים בארצות הברית] כשיר הלל להיסטוריה הפופולרית של ארצות הברית, כמחווה לאפשרויות הבלתי מוגבלות של החופש בסגנונו האמריקני. וכאן ניכרים, לטוב ולרע, הבדלים של ממש בין המוזיאון הזה [המוזיאון היהודי] לבין מוזיאון הזהות הטיפוסי". חפצי יודאיקה המוצגים במוזיאונים יהודיים, הוא אומר, אינם משמשים מחווה להמשכיות היהודית אלא מצבות לעולם שאבד עליו הכלח.²

יתרה מזו, רוטסטיין טוען, מוזיאוני זהות מציגים את החברה הסובבת כגורם מעכב, וכל הצלחה של קבוצת הזהות מיוחסת לא לאפשרויות שחברת הרוב פתחה בפניה אלא להזדמנויות שהיא יצרה לעצמה למרות התנגדות קשה של ההגמוניה. ואולם, התצוגות במוזיאונים היהודיים בארצות הברית עושות בדיוק את ההפך: לדבריו, המחשבה העומדת ביסוד התערוכות במוזיאונים היהודיים בארצות הברית היא שהיהודים לא הצליחו למרות אמריקה אלא בזכותה. עבור מוזיאון זהות טיפוסי מחשבה כזאת כמוה ככפירה בעיקר. רוטסטיין מסכם בציניות את הרוח האמריקנית-האוניברסלית השלטת במוזיאונים היהודיים בארצות הברית: "כשהאמריקניזם מתפוגג אל רבת-תרבותיות מאופרת בשאריות של רוחניות ניראייג'ית, לא נותר בזהות היהודית האמריקנית שום דבר מהותי לבד מעצם ההכרזה עליה. אינני מכיר עוד מקרה כזה של זהות קבוצתית המוגדרת באמצעות התכחות לייחודה".

להמחשת טענתו הוא מציין חנוכייה אחת מן המאה העשרים - שיש לה מקום מרכזי בתצוגה של מרכז סקירבול בלוס אנג'לס (Skirball Cultural Center) - שקניה עשויים כולם בתבנית פסל החירות האמריקני. דוגמה אחרת שהוא מביא נוגעת לעיסוק בשואה: המבואה של מוזיאון הסובלנות בלוס אנג'לס מיטיבה לדעתו להדגים איך השיח הקוסמופוליטי שאומץ על ידי מוזיאונים יהודיים בארצות הברית מוחק את הייחודיות והחד-פעמיות של זוועות השואה. המבקר או המבקרת הנכנסים למוזיאון עומדים לפני שתי דלתות ועליהם לבחור באיזו מהן להיכנס. על האחת כתוב "לחסרי דעות קדומות". השנייה, המוארת באדום, זועקת "לבעלי דעות קדומות". אלא שהראשונה נעולה ורק השנייה נפתחת. רוטסטיין מטעים: "מסתבר שהשומרים באשוויץ לא לבד: כולנו בעלי דעות קדומות". רוטסטיין טוען שהצגת השואה מנקודת המבט של השיח על הגזענות בלבד מוחקת את ההיבטים הפרטיקולריים של האנטישמיות ושל שנאת ישראל: "הכול מרודד למכנה המשותף הנמוך והרווח והפעוט ביותר. תחילה בא הצמד אושוויץ-דרפור, ועד מהרה מגיע גם הזיווג אושוויץ-בריונות בכיתה".

אפשר לראות בטענותיו של רוטסטיין המשך לביקורת הפוסטקולוניאלית. ביקורת זו

³ ראו למשל Susannah Heschel, "Jewish Studies as Counter History," in David Biale, Michael Gluchinsky and Susannah Heschel (eds.), *Insider/Outsider: American Jews and Multiculturalism*, Berkeley: University of California Press, 1998; Jonathan M. Hess, "Sugar Island Jews? Jewish Colonialism and the Rhetoric of Civic Improvement in Eighteenth-Century Germany," *Eighteenth-Century Studies* 32, 1 (1998), pp. 92-100.

⁴ Samantha Baskind, *Jewish Artists and the Bible in Twentieth-Century America*, Philadelphia: Penn State University Press, 2014, p. 7. בסקינד טוענת גם ששדה האמנות האמריקני מתאפיין בהעדפה של אמנים גברים לבנים, בעיקר אם הם נוצרים. ראו שם, עמ' 179.

⁵ Rachel Garfield, "A Bifurcated History (And So It Goes On)," *Art History* 30, 5 (2007), pp. 790-791.

⁶ Sally M. Promey, "The Return of Religion in the Scholarship of American Art," *The Art Bulletin* 85, 3 (2003), pp. 583-585.

⁷ אלה כמה מהמחקרים המרכזיים בתחום: Wendy Doniger, *Other People's Myths: The Cave of Echoes*, Chicago: University of Chicago Press, 1995; James Elkins, *On the Strange Place of Religion in Contemporary Art*, London: Routledge, 2004; Daniel Siedell, *God in the Gallery: A Christian Embrace of Modern Art*, Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2008; James Elkins and David Morgan (eds.), *Re-Enchantment*, New York: Routledge, 2009. לסקירה של מחקרים ותערוכות שעסקו בקשרים המורכבים שבין

² עוד ראו על כך שרה חניסקי, "עיניים עצומות לרווחה: על תסמונת הלבקנות הנרכשת בשדה האמנות הישראלית", *תיאוריה וביקורת* 20 (2002), עמ' 71.

השליט, המבכר את מה שנחשב אוניברסלי וחילוני על פני הפרטיקולרי.

סקירה קצרה של המחקר העכשווי על האמנות היהודית המודרנית תניח מצע להתבוננות אחרת על עמדתו של רוטסטיין. להלן אבקש לקרוא את ממצאיו קריאה אחרת ולהציע להם ניתוח שונה משלו, שאינו נכנע להבחנות המקובלות בין האוניברסלי לפרטיקולרי.⁸ עזרא מנדלסון, חוקר תולדות ישראל בעת החדשה, הראה שהחתימה לאוניברסליזם ולקיום הרמוני של קבוצות אתניות שונות זו בצד זו היא המאפיין הבולט ביותר של האמנות היהודית שנוצרה מאז סוף המאה התשע-עשרה באירופה, ומאוחר יותר בארצות הברית.⁹ בנו, האוצר אמיתי מנדלסון, הראה - בעקבות חוקרת האמנות זיווה עמישי-מייזל - שאמנים יהודים מודרניים באירופה עסקו בדמותו של ישו כדי לומר אמירה אוניברסלית, מתוך תפיסת האוניברסליזם כערך הנובע מהיהדות. הם ביקשו לאמץ את ישו אל חיקה של היהדות כדי ליצור יהדות מודרנית שתשתלב במרחב החדש שהנאורות האירופית הציעה. לדבריו, העיסוק הרווח של אמנים יהודים בדמותו של ישו שימש בידיהם כלי להשתלב בעולם האירופי בלי לוותר על יהדותם.¹⁰ למעשה, אמנים יהודים אלה ערערו על הדיכוטומיות המקובלות בין היהדות לנצרות.¹¹

חוקר האמנות היהודית מת'יו ביגל עסק בדומיננטיות של תפיסות השמאל הפוליטי באמנות היהודית שנוצרה בארצות הברית מסוף המאה התשע-עשרה ועד אמצע המאה העשרים.¹² ביגל, בעקבות אחרים, טוען שאמנות זו לא שיקפה אקט של מחיקת הזהות היהודית אלא הייתה ביטוי ליהדות מחולנת. הוא מדגיש שהוגים יהודים אמריקנים רבים טענו שערכי היסוד האמריקניים נובעים מערכי היהדות, ושההתנגדות שהם ביטאו הייתה בעיניהם ביטוי מובהק של יהדותם. ביגל מראה גם כיצד האמנות היהודית שנוצרה בארצות הברית עסקה בחיבור בין היהדות המסורתית לערכים האמריקניים, ולא ביקשה להדחיק או למחוק את העולם היהודי הדתי. הוא מדגים את טענתו בעזרת ציור סימבוליסטי שהופיע על שער גיליון כתב העת **דער אידישער אימיגראנט** ("מהגר יידי") בשנת 1909, שבו נראית דמותה של "החירות" מקבלת את פניהם של היהודים אנשי העולם הישן בבואם

אמנות לדת ראו Brent Plate, "Reports of the Death of Religious Art Have Been Greatly Exaggerated," *LARB*, Jan. 24, 2017 (online)

⁸ הניתוח שלהלן יבחן רק את טענתו של רוטסטיין על מוזיאונים יהודיים בארצות הברית, שכן הוא מיטיב להכיר את המוזיאונים האמריקניים ואת התרבות היהודית שבתוכה הם פועלים, ולעומת זאת כתיבתו על המוזיאונים היהודיים מוחץ לארצות הברית לוקה בחסר: אשר לאירופה, הוא מתייחס בעיקר למוזיאון היהודי בברלין ולבית אנה פרנק באמסטרדם. אשר לישראל, הוא אינו עוסק ב"בית התפוצות" - מוזיאון הזהות העיקרי בישראל, והבחנותיו הנוגעות למוזיאון ישראל מכלילות.

⁹ עזרא מנדלסון, **מאוריציו גוטליב: אמנות, היסטוריה, זיכרון**, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 2006, עמ' 202-217. אמיתי מנדלסון, **זה האיש: ישו באמנות הישראלית**, ירושלים: מוזיאון ישראל ומאנגס, 2016, עמ' 41.

¹¹ ראו על כך David Sperber, "Mendelsohn, Amitai, Behold the Man: Jesus in Israeli Art" (Review)," *Religion and the Arts* 2, 4 (2017), pp. 572-575.

¹² Matthew Baigell, *Social Concern and Left Politics in Jewish American Art, 1880-1940*, Syracuse: Syracuse University Press, 2015

לאמריקה. מצד אחד ביגל רואה בציור שיר הלל לערכי החירות האמריקניים ואימוצם; מצד שני הוא מדגיש כי בראש החבורה צועד דווקא יהודי מסורתי גאה עם ספר תורה, המביא את המסורת ארוכת השנים שלו לעולם החדש. באותו האופן, שרה חניסקי הראתה שבעוד עולם האמנות שכוון בפלשתינה-ארץ ישראל מחק את הזהות הדיאספורית לטובת זהות לאומית-ציונית, באירופה קידם ארגון הבונד תפיסה לאומית קוסמופוליטית ואמנות שלא מחקה את הזהות הדיאספורית הישנה.¹³ גייל לוין הראתה שאמניות ממוצא יהודי, שהיו דומיננטיות מאוד בקרב הדור הראשון של אמניות פמיניסטיות בארצות הברית בשנות השבעים של המאה העשרים, יצרו מתוך מחויבות לערכי "תיקון עולם". לדבריה, גישתן נסמכה על המסורת המרקסיסטית שעל ברכיה התחנכו, בהיותן בנות של מהגרים ומהגרות ממשפחות יהודיות מסורתיות ממזרח אירופה.¹⁴

את הטענה הזאת ממשיכה גם קרול זימל, שחקרה את התרבות החזותית היהודית המודרנית באירופה ובצפון אמריקה.¹⁵ זימל בחנה את הנושא מבעד לפריזמה של התפוצותיות (Diasporism), לאור הגותו של האמן היהודי האמריקני רונלד ברוקס קיטאי. במניפסט הדיאספורי הראשון שלו כתב קיטאי שבליבה של האמנות הדיאספורית ישנה סתירה, בהיותה בינלאומית ופרטיקולרית בעת ובעונה אחת.¹⁶ תפוצתיות היא מצבם של בני אדם שמיקומם התרבותי והלשוני כפול; הם שותפים לתרבות של מקום מגוריהם אך בד בבד גם לתרבות אחרת.¹⁷ שלא כמו גישת הפוליטיקה של זהויות, שמקדמת הנכחה של מרחבים תרבותיים שונים זה מזה והכרה בהם, חקר התפוצתיות מבקש לחשוף ואף להעצים את הערבוביה, את ההכלאות המורכבות ואת נקודות המגע בין האוניברסלי לפרטיקולרי ובין המרכז לשוליים בתוך עולם רב-תרבותי.

מצד אחד, חוקרות וחוקרי האמנות היהודית המודרנית מצביעים על קווי המשכיות בין המסורת היהודית הפרטיקולרית לתרבות היהודית המודרנית שנוצרה באירופה ובארצות הברית. מצד שני, הם מראים שביסוד המגמות הבולטות באמנות היהודית המודרנית

¹³ שרה חניסקי, **מלכות ענווי ארץ: הדקדוק החברתי של שדה האמנות הישראלי**, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2015, עמ' 207-280.

¹⁴ Gail Levin, "Beyond the Pale: Jewish Identity, Radical Politics and Feminist Art in the United States," *Journal of Modern Jewish Studies* 4, 2 (2005), pp. 205-232

¹⁵ Carol M. Zemel, *Looking Jewish: Visual Culture and Modern Diaspora*, Bloomington: Indiana University Press, 2015, p. 13

¹⁶ Robert B. Kitaj, *First Diasporist Manifesto: With 60 Illustrations*, New York: Thames & Hudson, 1989

¹⁷ עוד על התפוצתיות ראו Robin Cohen, *Global Diasporas: An Introduction*, London and New York: Routledge, 2008; Daniel Boyarin and Jonathan Boyarin, "Diaspora: Generation and the Ground of Jewish Identity," *Critical Inquiry* 19, 4 (1993), pp. 693-725; Idem, *Powers Of Diaspora: Two Essays on the Relevance of Jewish Culture*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2002; דניאל בויערין, "הגמרא והתפוצות", **זהויות: כתב עת לתרבות ולזהות יהודית** 5 (2014), עמ' 17-19; הנ"ל, "מכורה נודדת" (בתרגום טל חבר-חיבובסקי), טל חבר-חיבובסקי (עורך), **מכאן ואילך: מאסף לעברית עולמית - מאסף ראשון**, פריז וברלין: מעדעם ביבליאטעק, 2016, עמ' 25-38.

האחריות ועל החברה".²¹ כמו כן, ההוגה היהודי האמריקני אברהם יצחק (ארט) גרין מציג בספרו **יהדות רדיקלית** את האוניברסליזם ואת התרומה לכלל האנושות כאתגר הראשון במעלה של יהדות התפוצות בזמננו: "להיות יהודי מחויב בתפוצות פירושו לאשר ולקבל את העובדה שיש לנו משהו להציע לקהילה האנושית כולה, שהמסר שלנו צריך עדיין להישמע. עלינו לשאול את עצמנו מה העולם צריך מאיתנו, מה יש לנו להציע בזמן קריטי זה באבולוציה הנמשכת של התרבות האנושית".²²

המושג "תיקון עולם" דומיננטי מאוד בכתיבה על אמנות יהודית-אמריקנית, וכמעט כל מחקר בתחום דן בו בקשר לאמנות הזאת.²³ רוטסטיין מותח ברשימתו ביקורת על השיח היהודי האמריקני, המציג את המושג "תיקון עולם" כאילו הוא עיקרון יהודי מכונן. אמנם יש צדק בטענתו שמדובר במושג שולי יחסית במקורות היהודיים, אך כפי שעולה ממחקרי האמנות, השימוש בו אפשר ליהודי ארצות הברית לקדם ערכים אוניברסליים ולהציג חזון לחברה האמריקנית כולה, בלי לוותר על חיבור למסורת ולתרבות הייחודית שלהם. מחקרי האמנות מציעים לחשוב על המושג "תיקון עולם" כרעיון שאפשר לקבוצת שוליים להפוך להגמונית - בהציעה חזון אוונגרדי לא רק לעצמה אלא לכלל החברה - בלי למחוק את זהותה הפרטיקולרית.²⁴ אם כן, חקר האמנות היהודית המודרנית מציע לראות באוניברסליזם של הזרם המרכזי של יהדות ארצות הברית חלק מפרויקט של כינון זהות יהודית-מודרנית ולא ביטוי של מחיקת זהות.

כנגד המוזיאון היהודי בניו יורק - המוסד החשוב ביותר לאמנות יהודית - נטען שהוא אינו מציג די תערוכות של אמנות יהודית. לדוגמה, בסוף שנות השישים קבל האוצר אברהם קמפף על ההדרה של אמנות יהודית מתצוגות של אמנות עכשווית במוזיאון.²⁵ בכך, נטען, המוזיאון תורם להדחקת היהדות. אכן, בשנות השבעים והשמונים של המאה

עומדת החתירה לאוניברסליזם, הסותרת לכאורה את הפרטיקולריזם. ואולם, החתירה לאוניברסליזם הובנתה דווקא באמצעות הפרטיקולריות היהודית, על ידי העלאת הערך הסגולי של רעיון "תיקון עולם", מושג שולי יחסית במסורת היהודית.¹⁸ המחקרים הללו מציעים חלופה לתפיסה הדיכוטומית שהציג רוטסטיין, שלפיה האוניברסלי עומד תמיד בניגוד לפרטיקולרי. בעקבותיהם אפשר לטעון שהתפיסה האוניברסלית, שרוטסטיין רואה בה מחיקת זהות ותו לא, היא למעשה ביטוי מובהק ל"עשיית זהות" בקרב הזרם היהודי המרכזי בתפוצות המערב, מתחילת העת המודרנית.¹⁹ המחקרים האלה מציעים לראות בתפיסה האוניברסלית הזאת ניסיון ליצור סוג של פרטיקולריזם יהודי-מודרני.

לכאורה, אפשר לראות בגישתם של חוקרי האמנות היהודית שנזכרו עדות למגמה האופיינית שרוטסטיין הצביע עליה, דהיינו מחיקת הפרטיקולריזם היהודי. אולם גישה זו - האופיינית מאוד לחשיבה היהודית הליברלית בקרב יהדות התפוצות בכלל ויהדות ארצות הברית בפרט - רואה דווקא בתפיסות האוניברסליות ביטוי לרוח היהודית הפרטיקולרית,²⁰ והדבר ניכר אפילו בעולם האורתודוקסי המודרני.

לדוגמה, הרב ד"ר יונתן זקס, שהיה רבה הראשי של בריטניה, מציג בספרו **רדיקלית אז, רדיקלית עכשיו** את המורשת היהודית בדיוק באופן שזוכה לגינוי מצד רוטסטיין: "מהותה של היהדות כולה כרוכה בניסיון לממש רעיונות מסויימים על האנושות, על החופש, על

¹⁸ על האתוס של תיקון עולם ראו, David Shatz, Chaim I. Waxman and Nathan J. Diament (eds.), *Tikkun Olam: Social Responsibility in Jewish Thought and Law* (The Orthodox Forum Series), Northvale, N.J.: Jason Aronson, 1997; Levi Cooper, "The Assimilation of Tikkun Olam," *Jewish Political Studies Review* 25, 3-4 (2013), pp. 10-42.

¹⁹ התפיסה המסורתית רואה בזהות ישות יציבה, קבועה, אותנטית, מהותית, ראשונית וסינגולרית, שאיננה תלויה בנסיבות המשתנות. לעומת זאת, גישות עכשוויות רואות בזהות ישות מתהווה ודינמית. על המונח "עשיית זהות" (doing identity) ראו ארינג גופמן, **הצגת האני בחיי היומיום**, תל אביב: דביר, 1980; Seyla Benhabib, *Situating the Self: Gender, Community, and Postmodernism in Contemporary Ethics*, Cambridge: Polity Press, 1992; Craig Calhoun, "Social Theory and the Politics of Identity," in idem (ed.), *Social Theory and the Politics of Identity*, Oxford: Wiley-Blackwell, 1994, p. 27; Stuart Hall, "Introduction: Who Needs Identity?" in Stuart Hall and Paul Du Gay (eds.), *Questions of Cultural Identity*, London: Sage, 1996, p. 4; Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity*, Malden: Wiley-Blackwell, 2000, p. 31; Sheldon Stryker and Peter J. Burke, "The Past, Present, and Future of an Identity Theory," *Social Psychology Quarterly* 63 (2000), pp. 284-297; Jan E. Stets and Peter J. Burke, "A Sociological Approach to Self and Identity," in Mark R. Leary and June Price Tangney (eds.), *Handbook of Self and Identity*, New York: Guilford Press, 2003, pp. 128-152; Lind Duits, "Doing Identity," in *Multi - Girl - Culture: An Ethnography of Doing Identity*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008, pp. 35-36.

²⁰ בולטות מאוד בתחום זה הגותם של הרב אברהם יהושע השל והרמן כהן. מאוחר יותר הציג ההוגה הפוליטי היהודי-אמריקני מיכאל וולצר עמדה המבקשת לערער על הכרחיות המתח המובנה לכאורה בין אוניברסליזם לפרטיקולריזם. ראו מיכאל וולצר, **לאומיות ואוניברסליזם**, בתרגום אריאל שריד, ירושלים: שלם, 2009. וראו עוד Shaul Magid, *American Post-Judaism: Identity and Renewal in a Postethnic Society*, Bloomington: Indiana University Press, 2013, pp. 20-21.

²¹ יונתן זקס, **רדיקלית אז, רדיקלית עכשיו: מורשת הדת העתיקה בעולם**, בתרגום מנשה ארבל, ירושלים: מגיד, 2016, עמ' 57-58.

²² אברהם יצחק (ארט) גרין, **יהדות רדיקלית: פתיחת שער למבקשי דרך**, בתרגום יגאל הרמלין מוריה, תל אביב: ידיעות ספרים, 2016, עמ' 243.

²³ ראו למשל, Matthew Baigell, "Social Concern and Tikkun Olam in Jewish American Art," *Ars Judaica* 8 (2012), pp. 55-80; Ori Z. Soltes, *Fixing the World: Jewish American Painters in the 20th Century*, Hanover: Brandeis University Press and University Press of New England, 2003.

²⁴ המחקר החשוב ביותר על תפיסת היהודים כאחרים בתרבות האמריקנית ועל השינויים שחלו בתפיסה זו הוא Eric Goldstein, *The Price of Whiteness: Jews, Race, and American Identity*, Oxford: Oxford University Press, 2006. וראו עוד Karen Brodtkin, *How the Jews Became White*, Princeton University Press, 2006; *Folks and What That Says About Race in America*, New Brunswick: Rutgers University Press, 1998.

²⁵ Avram Kampf, "The Jewish Museum: An Institution Adrift," *Judaism* 17, 3 (1968), pp. 282-298. על הדרת היהדות ממוזיאונים יהודיים בארצות הברית ראו Ruth R. Seldin, "Jewish Museums: Trends and Issues," *American Jewish Year Book* 91 (1991), pp. 71-117.

מלמד אותנו משהו על פוליטיקה של מיעוטים ועל יכולתה להביא לידי שיודד מערכות תרבותי כולל.

יתר על כן, כפי שרוטסטיין עצמו טוען, האוניברסליזם הוא היום הביטוי המובהק של הזהות היהודית האמריקנית. מחקרים סטטיסטיים של מכון פיו ומכונים אחרים מעידים על "מתאם גבוה בין אותם ביטויי זהות שמתיישבים היטב עם התרבות והחיים האמריקנים המודרניים, לבין גאווה יהודית".³⁰ כלומר, יהודים המזדהים עם התרבות והחיים האמריקניים נוטים יותר להזדהות כיהודים. הסופר אומברטו אקו, בהתייחסו לטענה שהמוזיאון היהודי בניו יורק דוחק לפינה את התרבות היהודית, טען כי "אין דבר יהודי יותר מתמיכה באמנות מתקדמת".³¹ הוא הפנים אפוא את התפיסה העצמית של יהדות ארצות הברית כחיל החלוץ של האמנות, ואת ההטמעה של השיח המודרניסטי האוניברסלי בשיח היהודי הפרטיקולרי שהזרם המרכזי ביהדות זו ביקש לקדם,³² והדבר מראה עד כמה מוצלחת הייתה הפרקטיקה הזאת. השיח המשולב הזה הוליד יצור כלאיים שאינו נענה להבחנות שיצרה הפוליטיקה של הזהויות, ולכן בכוחו לשמש מצע תרבותי רלוונטי לא רק לעולם היהודי אלא גם לחברה הכללית.

למרבה האירוניה, על אף הקשר בין טענותיו של רוטסטיין לשיח של השמאל ולפוליטיקת הזהויות של מיעוטים בארצות הברית, בישראל הן אומצו על ידי השיח הלאומי השליט בחברה היהודית. המאמר, שכותרתו באנגלית "הבעיה עם מוזיאונים יהודיים", תורגם במהרה לעברית ופורסם באתר בעל הזיקה הימנית **מידה**, תחת הכותרת המיליטנטית יותר "מוחקי הזהות היהודית". לאמיתו של דבר, כפי שהראיתי, מחקרי האמנות מצביעים על המוזיאונים היהודיים כמשקפים אפשרויות מורכבות של כינון זהות יהודית - ולא מחיקה שלה. זהות מרובדת ומורכבת כזאת יכולה לשמש השראה גם לזרמים לאומיים ליברליים בישראל, המבקשים להציע שיח יהודי שיש בו בשורה לא רק ליהודים, אלא לכלל תושבי הארץ הזאת.

העשרים נושאים יהודיים נתפסו כקיטש והודרו מעולם האמנות היהודי-אמריקני.²⁶ נורמן קליבלט, שאצר בשנת 1996 את התערוכה "יהודי מדי?" במוזיאון היהודי בניו יורק, עמד על ההדרה של נושאים יהודיים, ובמיוחד של תמות יהודיות-דתיות, משיח האמנות היהודית-אמריקנית עד שנות התשעים של המאה העשרים.²⁷ אולם מאז שנות האלפיים העיסוק באמנות יהודית על הקשריה הדתיים הפך לנושא לדיון במחקר ובאוצרות של האמנות היהודית העכשווית בארצות הברית. בשנת 2010 הציג המוזיאון היהודי בניו יורק את התערוכה *Reinventing Ritual: Contemporary Design for Jewish Life* (אוצר: דניאל בלסקו [Belasco]), שבחנה את אביזרי הפולחן והטקסים היהודיים מנקודת מבט אמנותית שמתאפיינת כפרטיקולרית וכאוניברסלית גם יחד. העבודות שהוצגו בתערוכה והמאמרים שפורסמו בקטלוג שנלווה לה עסקו בבניית זהות באמצעות דימויים המושפעים משלל תפיסות עולם, ובחנו סוגיות שמעסיקות יוצרים ויוצרות בזמננו: פמיניזם, זהות קווירית, רב-תרבותיות, דיאספוריזם ואיכות הסביבה. אם כן, העיסוק המחקרי והאוצרותי באמנות יהודית-אמריקנית בהקשר התרבותי-דתי (*Religiocultural*) הוא מגמה חדשה שהתבססה בעיקר מאז שנות האלפיים, המנוגדת לתפיסה החילונית ששלטה במאה העשרים. הגישה החדשה אינה דוחה היבטים תרבותיים-חילוניים, אבל היא ללא ספק מציבה את ההיבטים הדתיים במרכז הדיון בתרבות היהודית.²⁸

מוזיאונים יהודיים היום אינם חייבים לבחור בין שיח אוניברסלי לשיח פרטיקולרי והם יכולים לעסוק בשניהם. רות סלדין, שחקרה מוזיאונים יהודיים בשנות התשעים של המאה העשרים, סיכמה כבר אז את הדילמה הזאת: "נראה שנושא האוניברסליזם לעומת הפרטיקולריזם ימשיך להעסיק את המוזיאונים היהודיים, בדיוק משום שהוא משקף את המתחים והמבוכה הכרוכים בחיים היהודיים המודרניים. האתגר המתמשך יהיה למצוא את האיזון הנכון, לעשות צדק עם שני ההיבטים".²⁹

ואכן, חקר האמנות היהודית מסייע לאתר את הציר שמכונן את התרבות והזהות המרכזית של יהודי ארצות הברית. תרבות זו מייצרת שיח שאינו לעומתי ופועלת בתוך המערכת ההגמונית. היא ממצבת את עצמה במרכז, וחותרת לחיזוק ערכים שהיא תופסת כראויים לחברה האמריקנית בכללה. היא הופכת את השולי להגמוני ומחברת בין הפרטיקולרי לאוניברסלי בהציעה חזון שבכוחו לאחד את הקבוצות השונות בחברה, יהודים ושאינם יהודים. אם כן, מבט על התרבות היהודית האמריקנית הדומיננטית מבעד לחקר האמנות

³⁰ ראו רמי טל ובארי גלטמן (עורכים), **מצב העם היהודי: הערכה שנתית, 2014-2015**, ירושלים: המכון למדיניות העם היהודי, 2015, עמ' 133.

³¹ מצוטט אצל Arthur C. Danto, "Body and Soul," *The Nation* 279, 3 (2004), p. 40. וראו עוד Jonathan Karp and Barbara Kirshenblatt-Gimblett, "Introduction," in idem (eds.), *The Art of Being Jewish in Modern Times*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2008, p. 6. על מקומה של האמנות המודרנית בכינון הזהות היהודית האמריקנית ראו Andrea Pappas, "The Picture at Menorah Journal: Making Jewish Art," *American Jewish History* 90, 3 (2002), pp. 205-238.

³² קלמנט גרינברג והרולד רוזנברג, שניהם יהודים, היו מבקרי האמנות החשובים ביותר שקידמו את האמנות המופשטת האמריקנית. ראו Louis Kaplan, "Reframing the Self-criticism: Clement Greenberg's Modernist Painting in Light of Jewish Identity," *Jewish Identity in Modern Art History* (1999), pp. 180-199.

²⁶ Ruth Weisberg (ed.), *Jewish Cultural Aspirations*, West Lafayette, Ind.: Purdue University Press, 2013, pp. xv-xvii; Richard McBee, "Contemporary Jewish Art: The Challenge," *Beloved Words (Milin Havivim)* 7 (2013), pp. 35-36.

²⁷ Norman L. Kleeblatt, (ed.), *Too Jewish? Challenging Traditional Identities* (Catalogue), New York and New Brunswick: The Jewish Museum and Rutgers University Press, 1996, p. 6.

²⁸ ראו על כך Matthew Baigell, "Carol Hamoy: Religious and Secular Passions," *Woman's Art Journal* 33, 2 (2012), p. 35. עם זאת, יש לציין שעל תצוגת הקבע החדשה של המוזיאון היהודי בניו יורק, משנת 2018, נטען שהיא אינה נסבה על יהדות כלל.

²⁹ סלדין (לעיל הערה 25), עמ' 85.